

tium sine termino imaginamur. Sed hoc est indefinitum cum infinito, et imaginationem cum ratione pura confundere; quod equidem principiis sanæ philosophiæ adversatur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De ente possibili et impossibili.

Prænotanda:

1.º *Possibile* illud dicitur, quod aptitudinem seu potentiam habet ad existendum, sive hæc aptitudo ad actum secundum reducta sit, prout contingit in omni ente actuali; siquidem, quod actu existit *potest* existere, sub quo conceptu ipsemet Deus ens possibile dici potest, quatenus non repugnat ejus existentia; sive præfata aptitudo accipiatur prout præcisa ab existentia actuali quam *potest* habere; et hæc est communiter accepta possibilitas, sub qua nec Deus, nec creaturæ actu existentes comprehendantur.

2.º Cæterum, ut aliquid quod actu non existit, dicatur *possibile perfecte et adæquate*, requiritur ejusdem possibilitas tam interna quam externa. Harum prima dignoscitur et constituitur per *aptitudinem absolutam ad habendam existentiam*, quatenus attributa seu prædicata rei, mutuo sese non excludunt. Altera constituitur per ordinem ad causam, quæ rem possibilem actu existentem reddere potest: quantumvis enim concipiamus rem immunem a contradictione quoad prædicata constitutiva, v. gr. hominem, hic homo revera existentiam

existirán ó no existirán... Si existen, la extension del mundo es finita; si no existen, es infinita; en todo caso la palabra indefinido no expresa nada.

El argumento de Descartes, si prueba algo, prueba la verdadera infinidad del mundo; pues que si hemos de retirar indefinidamente los límites de este, porque indefinidamente concebimos (medius diceret, *imaginamur*) siempre una extension mas allá de toda otra extension; como por otra parte sabemos que esta série de conceptos no tiene ningun límite, podemos trasladar desde luego la limitación al objeto que corresponde á los conceptos, y afirmar que la extension del mundo es absolutamente infinita. » *Filos. Fund. lib. 8.º cap. 13.*

habere non poterit, ac proinde nec completa et adæquata possibilitate gaudebit, nisi simul concipiamus existere aliquam causam, quæ possit ipsi communicare existentiam realem et physicam quam nondum habet. Ergo possibilitas *adæquata* entis coalescit ex possibilitate interna, quæ etiam *absoluta* dicitur, et ex externa, quæ *relativa* posset dici, tum quia includit ordinem ad causam efficientem, tum quia varia est pro varietate causarum. Siquidem,

3.º Quoniam ex dictis, possibilitas externa respicit vim causæ producentis, hujus naturam et conditionem necessario sequitur, ita ut tot sint genera *possibilitatis externæ*, quot sunt genera seu gradus causarum quæ effectum producere queunt. Atque hinc exurgit triplex genus possibilitatis externæ, nempe; possibilitas *metaphysica*, quæ se extendit ad omnia quæ sunt absolute possible, et cui opponitur *metaphysica* impossibilitas: possibilitas *physica*, quæ extenditur ad ea quæ non superant vires naturæ; cui opponitur *physica* impossibilitas, in eo posita, quod aliquid fieri nequeat viribus naturæ et salvis hujus legibus: possibilitas *moralis*, quæ se extendit ad ea quæ fieri possunt, salvis legibus naturæ moralis; cui opponitur *impossibilitas moralis*, dum repugnat aliquid fieri attentis naturæ moralis legibus, sive propensionibus naturalibus ac circumstantiis rerum.

4.º Possibilitas interna et absoluta rerum, nec ex intellectu nostro, nec ex rebus actu existentibus pendet. Quandoquidem, independenter a nostro intellectu et quavis ejus cogitatione, circulus, ex. gr. possibilitatem internam habet, eo ipso quod ejus prædicata et attributa nullam contradictionem involvunt, nec ullam repugnantiam ad existendum. Non absimiliter, antequam res actu existat, veram possibilitatem habet, quippe nihil realem existentiam accipit, nisi ens possibile sit: unde possibilitas interna seu absoluta rei, naturæ ordine præcedit ejusdem existentiam actualem. Imo etiam, si fingamus, cuncta entia finita in nihilum redigi, adhuc remaneret ipsorum possibilitas. Ergo ens dicitur possibile absolute et interne, independenter ab intellectu et a rebus actu existentibus.

His prælibatis, superest ut naturam et originem possibilitatis internæ vestigemus. Quocirca: 1.º non defuere qui existimarint, possibilitatem absolutam rerum constitui per

divinam omnipotentiam, ita ut res illæ dicantur possibles, et ideo dicantur possibles, quæ et quia a Deo fieri possunt (1); 2.º Cartesius contendit, possibilitatem rerum ex libera Dei voluntate repetendam esse, ita ut apud hunc philosophiæ christianæ pseudo-reformatorem, «quia voluit (Deus) tres angulos trianguli necessario æquales esse duobus rectis, idcirco hoc verum est et fieri aliter non potest, atque ita de reliquis:» 3.º alii e converso, possibilitatem entium a Deo prorsus independentem faciunt: 4.º denique, Scotus possibilitati internæ concedit esse aliquod logicum a Deo distinctum et independens. Ut ergo vera pronuntiata philosophiæ christianæ elucescant, sit,

THESIS 1.º

Possibilitas interna rerum non pendet ex libera Dei voluntate.

Prob. 1.º Si entium possibilitas interna a libera Dei voluntate penderet, possibili et impossibili absoluta, essent mutationi obnoxia, quod enim pendet ex libera voluntate Dei, v. g. *Petrum existere*, potest esse vel non esse: ergo Deus efficere posset, ut ens quod dicimus absolute vel interne impossibile, ex. gr. circulus quadratus, evadat interne possibile. Atqui Deus potest producere quidquid est interne possibile: ergo posset producere circulum quadratum, hominem sine rationalitate, lapidem intelligentem; siquidem, juxta Cartesium, figura quadrata circulo, et intelligentia lapidi solum repugnant, quia Deus voluit repugnare: ergo si Deus voluerit, ipsis non repugnabunt. Ergo poterit Deus

(1) Hanc opinionem non semel commemorat et rejicit D. Thomas, ac inter alia hæc habet: «Si autem dicatur, quod Deus sit omnipotens, quia potest omnia quæ suntabilia suæ potentia, erit circulatio in manifestatione omnipotentia; hoc enim non erit aliud quam dicere, quod Deus est omnipotens quia potest omnia quæ potest... Dicitur autem aliquid possibile vel impossibile absolute, ex habitudine terminorum: possibile quidem, quia prædicatum non repugnat subjecto; impossibile vero absolute, quia prædicatum repugnat subjecto, ut hominem esse asinum. *Sum. Theol.* 1.º P. q. 25, art. 3.º

efficere ut contradictoria sint simul, et quod negatio affirmationem non tollat, aut vice versa (1).

THESIS 2.º

Possibilitas interna rerum fundamentum habet in intellectu Dei ac divina essentia.

Prob. Res quæ dicuntur interne possibles, et quæ idcirco externam quoque possibilitatem respectu Dei obtinent, eatenus dicuntur possibles absolute, quatenus exhibent rationem entis; sicut e converso, interne impossibile et respectu ipsius Dei, illud dicitur, quod non habet rationem entis: quia, ut habet D. Thomas, «oportet quod Deus dicatur non posse quidquid est contra rationem entis.» Atqui res interne possibilis ac proinde producibilis Dei potentiam, eatenus exhibet rationem entis, quatenus continetur in intellectu atque essentia Dei: ergo rerum interna possibilitas fundamentum et rationem sufficientem desumit ex intellectu Dei, in quo necessario repræsentatur quidquid potest habere rationem entis. Atque exinde etiam ex essentia divina; tum quia hæc concipitur ut prior et ratio sufficiens intellectus; tum maxime quia ideæ archetypæ, quibus continentur et repræsentantur omnia quibus entis ratio non repugnat, nihil sunt aliud quam ipsa divina essentia, prout est infinite participabilis et imitabilis per creaturas possibles.

Confirmatur et illustratur hæc ratio. Deus, utpote ens summe intelligens, et suam essentiam perfectissime cognoscit, et non operatur nisi ex præconcepta idea exemplari operis faciendi; hic enim est proprius modus operandi agentis intellectualis, qua talis. Jam vero, quia divina essentia est infinita in suo esse, a Deo cognoscitur, non solum prout in se est absolute, sed etiam prout infinitis modis potest participari et imitari. Porro, essentia divina a Deo sub hac ratione intellecta, evadit idea exemplaris omnium creaturarum

(1) En inventionem hominis, qui a quibusdam philosophis catholicis, instaurator et *parens* christianæ metaphysicæ vocatur; ex qua principium contradictionis evertitur, et universalis scepticismus inducitur.

possibile, sive omnium quibus ratio entis non repugnat; quia essentia divina, ratione suæ infinitatis, et quia est ipsum esse purum et subsistens, necessario representat et continet imitabiliter quicquid rationem entis habere potest, quod est ipsum possibile internum et absolutum. Ergo interna rerum possibilitas, pendet vel potius identificatur cum ideis divinis, quæ nihil sunt aliud quam ipsa essentia divina, a Deo cognita prout multiformi ratione imitabilis.

Ad rem egregie D. Thomas, inter alia plurima, quæ brevitate causa prætermittere cogimur: (1) «Ipse (Deus) enim, essentiam suam perfecte cognoscit: unde cognoscit eam secundum omnem modum quo cognoscibilis est. Potest autem cognosci, non solum secundum quod in se est, sed secundum quod est participabilis secundum aliquem modum similitudinis a creaturis. Unaquæque autem creatura habet propriam speciem, (determinatam essentiam ac proinde rationem entis) secundum quod aliquo modo participat divinæ essentiæ similitudinem. Sic igitur, in quantum Deus cognoscit suam essentiam, ut sic imitabilem a tali creatura, cognoscit eam ut propriam rationem et ideam hujus creaturæ; et similiter de aliis.» Et alibi: «Essentia sua est idea rerum, non quidem ut essentia, sed ut est intellecta: res autem creatæ non perfecte imitantur divinam essentiam; unde essentia non accipitur absolute ab intellectu divino ut idea rerum, sed cum proportionem creaturæ fiendæ ad ipsam divinam essentiam. Et ideo ipsa divina essentia, cointellectis diversis proportionibus rerum ad eam, est idea uniuscujusque rei. Unde cum sint diversæ rerum proportionem, necesse est esse plures ideas: et est quidem una (idea) omnium (rerum) ex parte essentiæ (divinæ); sed pluralitas invenitur ex parte diversarum proportionum creaturarum ad ipsam.» (2)

Corollaria:

1.^m Ergo fundamentum primum et remotum entium possibile, constituendum est in essentia divina, quæ, utpote infinita, continet omnes gradus et perfectiones entis; funda-

(1) Sum. Theol. 1.^a P., q. 45, art. 2.º

(2) QQ. Disp. De Verit. q. 3.^a art. 2.º

mentum vero proximum seu immediatam rationem sufficientem possibilitatis internæ entium, reponere oportet in intellectu divino, quatenus in eo continentur ideæ seu rationes primitivæ exemplares rerum omnium, quæ rationem entis possunt participare.

2.^m Ergo veritates illæ quæ continent et exprimunt relationes necessarias entium possibile, fundamentum reale habent in ipsa essentia divina, vel potius in ideis divinis, quæ se habent ut formæ seu rationes exemplares, æternæ, et immutabiles rerum, quæ vel creantur, vel creari queunt. Atque ex hujusmodi ideis divinis, quæ necessaria, æternæ et immutabiles existunt, derivantur necessitas, æternitas et immutabilitas, quibus prædictæ veritates donantur. (1)

3.^m Ergo rejicienda sententia Storchenau, qui docet possibilitatem internam rerum, a Deo minime pendere. Siquidem, ex hucusque dictis satis constat, in hypothesi non existentia Dei, necessario tolli entia possible. Cui doctrinæ adstipulatur Leibnitz dum ait: (2) «Ipsa rerum possibilitas, cum actu non existunt, realitatem habet fundatam in divina existentia: nisi enim Deus existeret, nihil possibile foret, et possible ab æterno sunt in ideis divini intellectus.»

THESIS 3.^a

Res internæ possible nullam esse in seipsis habent, distinctum vel independens ab esse divino.

Hæc thesis nihil est aliud quam applicatio legitima et consecutarium præcedentium. Nam si interna possibilitas non pendet ex libera Dei voluntate, et simul constituitur per essentiam divinam, identificaturque cum ideis divini inte-

(1) Naturam et munera idearum divinarum, egregie, pro more, describit D. Augustinus his verbis. «Ideæ sunt principales quædam formæ, vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quia ipsæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ ac semper eodem modo se habentes, quæ divina intelligentia continentur. Sed cum ipsæ, nec orientur, nec intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri vel interire potest.» Quæst. 83, q. 46.

(2) Causa Dei ass. num. 8.º

Hectus, pronum est colligere, entia possibilea, præter esse ideale seu objectivum quod habent in nostro intellectu dum percipiuntur, nullum aliud esse habere posse, nisi ipsum esse divinum; quod quidem esse divinum, sive Dei essentia, ut diximus, entia omnia possibilea in se continet, quatenus est fundamentum et ratio sufficiens ipsorum. Sicut ergo idea intellectus divini non habent aliud esse præter esse essentia divina, ita nec possibilea quæ continentur ideis divinis, habent aliud esse præter esse idearum divini intellectus, quæ non distinguuntur ab essentia divina, sed cum ipsa identificantur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Ens omnipotens illud dicitur, quod potest omnia facere; atqui Deus est ens omnipotens: ergo potest omnia facere, ac proinde etiam ut possibilea evadant impossibilea et e converso.

Resp. Dist. maj. Ens omnipotens... potest omnia facere, quæ contradictionem non includunt, conc. secus, neg. Igitur Deus dicitur omnipotens, non quod possit producere contradictoria, quippe hoc idem esset ac producere nihilum seu non-ens, cum idem sit contradictionem includere, ac excludere rationem entis. Sed omnipotens potius ac directe dicitur, quia potest perducere ad existentiam, omnia illa quibus ratio entis non repugnat. Quapropter ad rem D. Thomas: (1) «Esse divinum, super quod ratio divinae potentiae fundatur, est esse infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed præhabens in se totius esse perfectionem. Unde quicquid potest habere rationem entis, continetur sub possibilebus absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens. Nihil autem opponitur rationi entis, nisi non ens. Hoc igitur repugnat rationi possibili absoluti (quod subditur divinae omnipotentiae), quod implicat in se esse et non esse simul. Hoc enim omnipotentiae non subditur, non propter defectum divinae potentiae, sed quia non potest habere rationem factibilis neque possibilis.

(1) Sum. Theol. 1.^a P., q. 25, art. 3.º

Objic. 2.º Rerum possibilitas pendet ab eo, quo sublato, tollitur; atqui sublata Dei omnipotentia, tollitur rerum possibilitas: ergo.

Resp. Omisso ant. Dist. min. Tollitur rerum possibilitas adæquata, conc. inadæquata, subdist. ex consequenti, conc. quia omnipotentia sit ratio efficiens, vel formalis possibilitatis, neg. Possibilitas adæquata et completa rerum, præter internam, externam quoque possibilitatem includit; quæ quidem sine Dei omnipotentia, quam respicit externa possibilitas, consistere nequit. At si sermo sit de sola interna possibilitate, hæc ab omnipotentia quidem minime pendet, quasi omnipotentia sit ratio sufficiens possibilitatis internæ; quia si per impossibile supponamus, sublata Dei omnipotentia, remanere ejus essentiam cum ideis exemplaribus, prout nunc extant in mente divina, jure merito dici posset, entia quæ representantur præfatis ideis, esse possibilea interne. Cum ergo dicitur, quod sublata omnipotentia Dei, tollitur possibilitas interna rerum, id solum verificatur ex consequenti, a posteriori, et veluti sensu materiali, quatenus tolli nequit Dei omnipotentia, quia simul tollatur ejus essentia cum ideis; quibus sublatis, nihilum absolutum inducitur, ac proinde nulla remanere potest entium possibilitas, sive externa, sive interna. Quamvis porro omnipotentia a divina essentia realiter non distinguatur, distinguitur tamen virtualiter, quatenus eam concipimus ut attributum fluens ab essentia divina, ipsaque proinde posterior nature ordine et secundum modum nostrum concipiendi.

Objic. 3.º Si possibilitas interna rerum a Deo penderet, ad sensum expositum, entia creata a Deo non distinguerentur realiter; atqui hoc et absurdum existit, et pantheismum redolet: ergo. Prob. maj. Ex secunda thesi, possibilitas interna rerum identificatur cum ideis divinis; atqui ideæ divinae ab ipso Deo realiter non distinguuntur: ergo nec entia possibilea. Prob. cons. Entia creata, sunt ipsa entia possibilea. Prob. cons. Entia creata, sunt ipsa entia possibilea, quatenus recipiunt existentiam physicam per quam transeunt a statu possibilitatis ad statum actualitatis: ergo.

Resp. Neg. maj. Ad prob. dist. maj. Possibilitas interna rerum identificatur cum ideis divinis, formaliter et subjective,

neg. *terminative et objective*, conc. Et similiter ad min. Idea divinæ *formaliter et subjective acceptæ*, ab ipso Deo realiter non distinguuntur, conc. *si accipiantur terminative et objective*, neg. Ut solutio plenius faciliusque capiatur, accipiamus in Deo formam exemplarem sive ideam *hominis*. Hæc idea potest spectari: 1.º quatenus est realitas quædam existens in essentia divina: 2.º quatenus respicit naturam humanam et non aliam, atque quatenus exinde homo est terminus seu objectum repræsentatum per eam. Aliud ergo idea divina hominem repræsentans, aliud homo possibilis per eam repræsentatus; sicut aliud est notio, vel idea Petri quam in mente habeo, et aliud Petrus ipse extra me physice existens. Sub primo respectu, idea divina hominis identificatur cum essentia divina, ast minime sub secundo respectu sive ex parte termini; quoniam homo qui potest produci, et qui repræsentatur in idea divina, aliquid est ab hac idea distinctum. Etenim, Deus eatenus dicitur rem possibilem producere sive actualem reddere, quatenus efficit ut existentiam et realitatem physicam habeat, id quod antea solum erat in potentia ad existentiam physicam habendam, non vero quasi Deus dum rem possibilem producit vel creat, ipsam ideam exemplarem quam præhabet in sua essentia, actuet per existentiam physicam; hæc quippe existentia, in essentia ex nihilo educta recipitur, et non in idea ipsa exemplari mentis divinæ. Hæc tamen idea divina, merito dicitur fundamentum et ratio possibilitatis illius rei, tum quia antequam producat res, in illa idea repræsentatur, tum quia dum actu producitur, ad normam et imitationem illius ideæ producitur.

Objic. 4.º Quod concipi potest independentem ab alio, ab ipso non pendet; atqui possumus cogitare et concipere rerum internam possibilitatem, quin de ideis aut essentia divina quidpiam cogitemus: ergo.

Resp. 1.º Neg. maj. Secus enim admittere cogeremur, mundum mundanaque entia a Deo non pendere, cum de rebus plurimis sigillatim cogitare possimus, quin Deum actu cogitemus. Sed præterea,

Resp. 2.º Dist. min. Possumus etc. *quoad conceptum ejus primum*, conc. *quoad perfectiorem et adæquatam notionem*, neg. Conceptus primarius possibilitatis internæ habetur dum

ejus natura absolute et secundum se spectatur; quæ cum consistat in non repugnantia extremorum, vel prædicatorum rei possibilis, solum exigit collationem horum extremorum, pro qua actualis cogitatio Dei minime requiritur, sicut non requiritur ad percipiendum Petrum esse ens reale, et distinctum a lapide. Ast vero, sicut Petrus cognosci nequit perfecte et adæquate, hoc est, quoad omnia attributa et relationes quæ includit, nisi cognoscatur ejus dependentia a Deo quoad esse et conservari, ita perfecta et adæquata rerum possibilitas non habetur, nisi dum agnoscitur convenientiam prædicatorum, in qua formaliter et immediate consistit possibilitas interna, pendere et oriri ex essentia divina ejusque ideis, tanquam ex fundamento et ratione sufficienti.

Objic. 5.º Si possibilitas interna rerum constituitur per convenientiam notarum seu prædicatorum essentia, atque per hujus repræsentationem in ideis divinis, limites apponuntur omnipotentia Dei: ergo. Prob. ant. In data hypothesis, actio productiva Dei non posset terminari nisi ad res interne possibles, et in ideis divinis præcontentas et repræsentatas; atqui hoc est apponere limites omnipotentia divinæ, quippe quæ nihil extra enumerata possible, posset producere: ergo.

Resp. Neg. ant. Ad prob. neg. min. Quandoquidem, falsum prorsus est limites ullos vere apponi potentia divinæ, ex eo quod solum producere possit entia absolute possible, quæ divinis ideis continentur. Dicere namque Deum posse producere possible interne, idem est ac dicere eum posse producere omnia quæ possunt habere rationem entis. Quod quidem tantum habet, ut limites omnipotentia apponat, ut potius penitus removeat; tum quia ea quæ possunt habere rationem entis sunt infinita, sicut et ideæ divinæ quibus continentur; tum quia hoc ipsum quod Deus nequit entia interne impossible producere, minime oritur ex defectu aut limitatione potentia, sed ex defectu, vel negatione termini, cum ens interne impossibile convertatur cum *non-ente* seu *nihilo*: quapropter, ut aptissime habet D. Thomas, «convenientius dicitur quod ea non possint fieri, quam quod Deus non possit facere.»